

Απόστολος Βαρνάβας, τόμ. ΝΣΤ' (1995), 350-360

Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΤΩΝ κ.κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΘ. ΤΕΡΕΖΗ και
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Σ. ΚΟΥΣΤΟΥΡΑΚΗ(*)
Πανεπιστημίου Πατρών.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το πρόσφατα εκδοθέν από τον Ο.Ε.Δ.Β. εγχειρίδιο για το μάθημα των Θρησκευτικών της Δ' τάξης του Δημοτικού με τίτλο: «Ο δρόμος του Χριστού» (Α' και Β' τεύχος) συνεχίζει την προσπάθεια για μια νέα αντιμετώπιση του γνωστικού αυτού αντικείμενου, που ξεκίνησε με την έκδοση του αντίστοιχου εγχειριδίου της Γ' Δημοτικού. Ανάμεσα στα δύο εγχειρίδια υπάρχει οργανική ενότητα και λειτουργική συνάφεια, κάτι που εξασφαλίζει στο διδάσκοντα τη δυνατότητα μιας συνεπούς προσφοράς της διδακτέας ύλης και στο διδασκόμενο τις προϋποθέσεις για να την αφομοιώσει ουσιαστικά. Στο ανά χείρας άρθρο θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε την ΣΤ' Θεματική Ενότητα του εγχειριδίου, που τιτλοφορείται «Σέ όλη τη Γη». Ο κύριος σκοπός μας δεν είναι να επιμείνουμε σε μία αύστηρά επιστημονική επεξεργασία των θεολογικών εννοιών της ενότητας, αλλά, αφού δώσουμε ένα συνοπτικό περιγραμμά τους, να εξετάσουμε κατά πόσον προσφέρονται επαρκώς στο μαθητή, ώστε να κατανοήσει το βαθύτερο μήνυμά τους. Οι θεολογικές έννοιες που θα εξετάσουμε αναφέρονται στην Ιεραποστολή, ένα από τα πιο ζωτικά και πάντοτε επίκαιρα ζητήματα του Χριστιανισμού της Ανατολής. Φρονούμε ότι, παρά τις όποιες - αναπόφευκτες, άλλωστε - ατέλειες της ενότητας, η συντακτική ομάδα του εγχειριδίου κατώρθωσε να προσφέρει το σχετικό υλικό μ' ένα τρόπο που, αν αξιοποιηθεί σωστά, μπορεί να καλλιεργήσει στο πνεύμα του μαθητή τον οικουμενικό χαρακτήρα της Ορθοδοξίας. Πιστεύουμε ότι με την εργασία μας αυτή θα «ανοίξουμε» ένα γόνιμο διάλογο με τους συναδέλφους, ερευνητές και

*) Ο Χρήστος Αθ. Τερέζης είναι Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών.
Ο Γεράσιμος Σ. Κουστουράκης είναι Κοινωνιολόγος και Υποψήφιος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Πατρών.

διδασκόντες, για μία σφαιρικότερη προσέγγιση των διδακτικών εγχειριδίων του μαθήματος των Θρησκευτικών.

1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Απο τη μελέτη του Β' μέρους του εγχειριδίου με τίτλο «Ο δρόμος του Χριστού», το οποίο προορίζεται για τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών της Δ' Δημοτικού, προκύπτει η διαπίστωση της προσπάθειας, ώστε οι εικόνες πρωτίστως και οι ασκήσεις - έρωτήσεις κατά δεύτερο λόγο να λειτουργήσουν συμπληρωματικά και υποστηρικτικά προς τα κείμενα. Έτσι, αισθανόμαστε την ανάγκη, εκτός από τα κείμενα, να προσεγγίσουμε και τις δύο αυτές μορφές επικουρικής ύλης.

Από τις ανωτέρω έπισημάνσεις προκύπτουν τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

1. Με ποιο τρόπο εκφράζεται το γεγονός της Ιεραποστολής μέσα από τις σελίδες του συγκεκριμένου εγχειριδίου.

2. Ποιος είναι ο ρόλος των κειμένων κατά είδος στην έκφραση του συγκεκριμένου θέματος.

3. Ποιά είναι η διάρθρωση των κειμένων που έμπεριέχουν το φαινόμενο που μελετάμε.

4. Ποιά είναι η σχέση μεταξύ της εικονογράφησης - των ερωτήσεων και των κειμένων του εγχειριδίου. Και

5. Με ποιο τρόπο δομούνται τόσο οι εικόνες, όσο και οι έρωτήσεις, ώστε να προωθήσουν τα μηνύματα του γραπτού γλωσσικού κωδικά, ο οποίος κυριαρχεί στο σχολικό βιβλίο, δηλ. των κειμένων.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Απο τα παραπάνω ερευνητικά έρωτήματα προκύπτει, ότι η ενασχόληση μας θα αναφέρεται σέ τρεις συμπληρωματικές μεταξύ τους περιπτώσεις: τα κείμενα, τις εικόνες και τις έρωτήσεις. Τα πρώτα συνιστούν τον ουσιαστικό και δεσπόζοντα λόγο του συγκεκριμένου εγχειριδίου. Οι εικόνες και οι έρωτήσεις λειτουργούν συμπληρωματικά και ενισχυτικά ως προς τα κείμενα, προάγοντας τό λόγο και τις ιδέες τους.

2.1. Πηγές.

Στήν παρούσα έργασία θα ασχοληθούμε με την Στ' Θεματική Ένότητα του σχολικού βιβλίου των Θρησκευτικών της Δ' Δημοτικού, Β' τεύχος, που φέρει τον τίτλο «Σέ όλη τή Γή» και η οποία αντίστοιχεί στις σελίδες 136-159.

2.2. Έξειδίκευση τής Μεθόδου.

Η μεθοδολογία τής ερευνητικής μας μελέτης θα προσαρμοστεί ανάλογα με τις απαιτήσεις ανάλυσης των τριών προαναφερθεισών περιπτώσεων, δηλ. κείμενα - εικόνες - έρωτήσεις.

2.2.1. Κείμενα.

Η αναγκαιότητα της ανάλυσης των διδακτικών εγχειριδίων εγκείται στο ότι αποτελούν σημαντικότατο φορέα για μεταδοσή στους μαθητές των στοχευόμενων από το Αναλυτικό Πρόγραμμα γνώσεων και ιδεών. Μάλιστα, η επιμονή στη χρήση των σχολικών βιβλίων για τη διεκπεραίωση της διδακτικής διαδικασίας δεν γίνεται μόνο στη χώρα μας⁽¹⁾. Το στοιχείο αυτό τα μεταβάλλει σε κρίσιμο από ερευνητική άποψη παράγοντα για την αποκάλυψη των ιδεολογικών τους μηνυμάτων, τα οποία και πλαισιώνουν την ύλη των κειμένων τους μέσα από τις διαφορές φαινομενικά αντικειμενικές περιγραφές και διατυπώσεις⁽²⁾.

Για τη διερεύνηση του θέματος θα χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο της Ανάλυσης Περιεχομένου (Content Analysis), η οποία προβάλλει ως η προσφορότερη λόγω της φύσης του υλικού μας για την εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής αντικειμενικότητας, έγκυρότητας και αξιοπιστίας. Μάλιστα, κατά το ότι έχουμε ως αντικείμενο μελέτης μας τα εγχειρίδια και τα κείμενά τους, οφείλουμε να σημειώσουμε πως προκειται για ποιοτικό υλικό, το οποίο είναι διαθέσιμο από την επίσημη πολιτειακή αρχή προς χρήση των δημοτικών σχολείων. Γι' αυτό και επιμένουμε στην υιοθέτηση του όρου μέθοδος και όχι τεχνική, σχετικά με τον τρόπο της προσέγγισής τους⁽³⁾.

Επί πλέον, η χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου προτείνεται από το ότι:

α. Ενδιαφερόμαστε για το «τί λέγεται» μέσω της ύλης των κειμένων⁽⁴⁾.

β. Τα κείμενα που θα μελετήσουμε είναι τεκμήρια⁽⁵⁾.

γ. Ενδιαφερόμαστε για την αποκάλυψη των μηνυμάτων που αναδύονται μέσα από τα κείμενα⁽⁶⁾.

δ. Ασχολούμαστε με τις ιδέες των κειμένων και όχι με το ύφος τους⁽⁷⁾. Και

1) Η στήριξη της σχολικής εργασίας στα διάφορα εγχειρίδια επιβεβαιώνεται ακόμα και κατά τα τελευταία χρόνια από σχετικές έρευνες. Βλ. P. Shannon, «Some subjective reasons for Teachers' reliance on commercial reading materials». *The Reading Teacher*, May 1982.

2) Χρ. Κουλούρη, «Σχολικά εγχειρίδια και ιστορική έρευνα», *Μνήμων*, τ. 11 (1987), σελ. 219-224.

3) Βλ. Μ. Ι. Βάμβουκα, Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, έκδ. «Γρηγόρη», Αθήνα 1988, σελ. 268-269.

4) B. Berelson, *Content Analysis in Communication Research*, «Hafner Press», N.Y. 1952, σελ. 13.

5) Βλ. M. Duverger, *Μέθοδοι Κοινωνικών Έπιστημών* (μτφρ. Ν. Παπαδόδημα), τ. 2, «Ε.Κ.Κ.Ε.», Αθήνα 1978, σελ. 78-85.

6) Βλ. M. Grawitz, *Méthodes de sciences sociales*, «Dalloz», Paris 1979, σελ. 669.

7) Βλ. M. Duverger, ό.π.

ε. Αναζητούμε τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά των κειμένων στις διαφορετικές μορφές της έκφρασης τους⁽⁸⁾.

2.2.1.1. Τρόπος ανάλυσης - Κατηγορίες της ανάλυσης.

Η επικέντρωση της ανάλυσης μας στα συγκεκριμένα κείμενα του εγχειριδίου γίνεται για λόγους ομοιογένειας του αναλυόμενου υλικού. Έτσι, το πλαίσιο ανάλυσης θα ανήκει στον ίδιο εννοιολογικό χώρο, οπότε θα είναι έγκυρη και δυνατή η μελέτη και η έρμηνεία των αποτελεσμάτων μας⁽⁹⁾.

Ως μονάδα ανάλυσης λαμβάνεται το κείμενο, επειδή το καθένα από τα κείμενα του βιβλίου των Θρησκευτικών τίθεται ως αυτόδύναμη ενότητα με συγκεκριμένο νόημα και σκοπό.

Μετά την καταγραφή των διαφόρων μονάδων ανάλυσης, που εμφανίζουν το υπό μελέτη φαινόμενο, προχωρήσαμε σε εκτενέστερη επισήμανση και επεξεργασία των στοιχείων μέσω των οποίων αυτό εκφράζεται. Ακόμα, η διαμόρφωση των κατηγοριών έγινε μετά από πολλές προκαταρκτικές αναγνώσεις του υλικού μας. Επίσης, έγινε προσπάθεια ώστε οι κατηγορίες ανάλυσης να ακολουθήσουν τους κανόνες της αντικειμενικότητας, της εξαντλητικότητας, της καταλληλότητας και του αμοιβαίου αποκλεισμού⁽¹⁰⁾. Έπεται, όταν μέσα στην ίδια μονάδα ανάλυσης υπάρχουν περισσότερα από ένα στοιχεία της ίδιας υποδιαίρεσης κάποιας κατηγορίας, κατά τον υπολογισμό λαμβάνουμε τη συγκεκριμένη περίπτωση μία φορά, διότι με τον τρόπο αυτόν εξουδετερώνουμε την παράσιτη μεταβλητή που εισάγουν οι ιδιομορφίες του κειμένου⁽¹¹⁾.

Υστερα, για τη μελέτη του τρόπου διάρθρωσης⁽¹²⁾ των κειμένων μέσα από τα οποία εκφράζεται το ερευνώμενο φαινόμενο λαμβάνουμε την παραμετρο «κατεύθυνση»⁽¹³⁾ με δύο τρόπους: α. Θετική, όταν

8) Βλ. B. Berelson, ό.π., σελ. 26-37.

9) Βλ. O. Holsti, *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, «Addison-Wesley Publishing Co.», Philippines 1969, σελ. 100.

10) Βλ. B. Berelson, ό.π., σελ. 147-168, O. Holsti, ό.π., σελ. 95 και M. Duverger, ό.π., σελ. 114-115. Οίκοθεν, ωστόσο, έννοείται πως οι κατηγορίες αυτές, σ' ένα δεύτερο επίπεδο εξέτασης, συνάπτονται νοηματικά, κατά το ότι αντανακλούν ιδιαίτερους τρόπους παρουσίας και έκφρασης της ίδιας θεματικής ενότητας.

11) Βλ. Μ. Σκαλάκη, *Κοινωνικές Ίεραρχίες και σύστημα αξιών. Ίδεολογικές δομές στο Νεοελληνικό μυθιστόρημα 1900-1980*, έκδ. «Κέδρος», Αθήνα 1984, σελ. 69.

12) Τη χρήση της συγκεκριμένης προσέγγισης κατά τη διερεύνηση των σχολικών εγχειριδίων θεωρήσαμε απαραίτητη και γι' αυτό την εφαρμόσαμε σε άλλες σχετικές μελέτες μας. Βλ. τις εργασίες μας «Η Έκκλησιολογία ως χώρος διεύρυνσης της Ανθρωπολογίας» και «Ορθόδοξο χριστιανικό ήθος» στο Χρ. Τερέζη, *Φιλοσοφική Ανθρωπολογία στο Βυζάντιο*, έκδ. «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 1993. Επίσης βλ. τη σχετική έρευνά μας «Η διαλεκτική σχέση του Θεού με τον κόσμο στο βιβλίο των Θρησκευτικών της Γ' Δημοτικού», *Γλώσσα*, 31, 1993, σελ. 46-67.

13) Βλ. B. Berelson, ό.π., σελ. 150-152.

καθε επόμενο κείμενο τίθεται ως προέκταση ή συνέχιση του νοήματος του προηγούμενου και β. Άρνητική, όταν δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο.

Το σχέδιο αναλυσης του υλικού μας προσδιορίζεται ως εξής:

1. Ίεραποστολικό έργο.
 1. Α. Από τους Άποστόλους και τους Άγίους.
 1. Β. Από τον ιερό κλήρο.
 1. Γ. Από τους λαικούς.
2. Πορεία για διάσπαση των συνόρων.
 2. Α. Από τους Άποστόλους και τους Άγίους.
 2. Β. Από τον ιερό κλήρο.
 2. Γ. Από τους λαικούς.
 2. Δ. Ως απαίτηση - αναζήτηση των πιστών.
 2. Ε. Από την Εκκλησία ως σώμα - πορεία - οργανισμό.
3. Οικουμενική διάσταση του Χριστιανισμού.
 3. Α. Ως γεγονός αναμφισβήτητο και εγκαθιδρυμένο σε μεγάλη έκταση.
 3. Β. Ως επιμέρους γεγονός (τοπικοί ναοί κλπ.).
 3. Γ. Τό θείο και η Εκκλησία (εξάπλωση των θείων μηνυμάτων - συνένωση των ανθρώπων).
4. Διατήρηση τοπικών και εθνικών ιδιαιτεροτήτων.
5. Καθολικότητα μέσω των επιμέρους παρουσιών.
6. Έσχατολογία.
 6. Α. Διάδοση του Ευαγγελίου - Άποδοχή του Χριστιανισμού.
 6. Β. Βάπτιση (ως είσοδος στην Εκκλησία).
 6. Γ. Ολοκλήρωση του έργου. Άνάσταση.

2.2.1.2. Έννοιολογική ανάλυση των κατηγοριών.

1. Ίεραποστολικό έργο: Μέ τον όρο «Ίεραποστολή» γίνεται αναφορά σε μία ειδικού τύπου άποστολή που τελείται απ' όλα τα μέλη της Εκκλησίας. Κύριος σκοπός της είναι η κήρυξη της χριστιανικής πίστης και του σωτηριολογικού μηνύματός της στους μη χριστιανούς. Η θεολογική και η ιστορική βάση της βρίσκεται στα κείμενα της Καινής Διαθήκης. Εκεί από τον ίδιο τον Χριστό προτρεπονται οι μαθητές του και μετέπειτα άποστολοι να αναλάβουν ένα έργο για την ιστορική ανάπτυξη του Χριστιανισμού και την κήρυξή του σε όλους τους λαούς. Τό «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τά έθνη» οριοθετούσε τό πνευματικό και ιστορικό καθήκον τους. Μέ την Ίεραποστολή εκφράζεται η ζωτικότητα της Εκκλησίας, ο δυναμικός τρόπος μέ τον οποίο ερμηνεύει τη διδασκαλία της και η αντίληψή της για τό νόημα του ιστορικού γίνεσθαι. Αύτά τά στοιχεία ενέχουν μία ουσιαστική βιωματική εμπειρία και δηλώνουν μία υπέρβαση των

επιφανειακών κριτηρίων για την επικοινωνία των ανθρώπων και των λαών. Γι' αυτούς αποκλείονται από τη μεθοδολογία της και από τους σκοπούς της ο χωρίς επιχειρηματολογία και βιωματικότητα προσηλυτισμός και ο πνευματικός ιμπεριαλισμός. Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, επομένο είναι η λειτουργική ζωή να διαδραματίζει ένα καιριο ρόλο, αφού το βαθύτερο νόημά της στηρίζεται στο πώς πραγματοποιείται η ουσιαστική ανακαίνιση της ύπαρξης και της ζωής. Αυτή η ανακαίνιση, φυσικά, δεν τελείται αυτόματα, αλλά απαιτεί μία μακρά διαδικασία, στη διάρκεια της οποίας εξειδικεύεται το περιεχόμενο της χριστιανικής πίστης και επικοινωνιακότητας σύμφωνα με τα υπάρχοντα δεδομένα, τόσο τα ιστορικο-πολιτιστικά όσο και τα εθνολογικά. Έτσι, η Ίεραποστολή καθίσταται το μέσο και η δυνατότητα για την κατανόηση των ουσιαστικών προοπτικών του Χριστιανισμού και μεταβάλλει το γράμμα των θεολογικών κειμένων σε πνεύμα έμπρακτης παρουσίας⁽¹⁴⁾.

2. Πορεία για διάσπαση των συνόρων: Η Ίεραποστολή ως κίνηση διαπορθμευσης του θείου λόγου εκφράζει μία δυναμική διάσταση και πρόθεση υπέρβασης των οριοθετήσεων και των διατομών. Αυτό σημαίνει ότι αναλαμβάνει ένα διεθνιστικό έργο, το οποίο πρίν απ' όλα αρνείται τη «λογική» των συνόρων, του γεωπολιτικού ελέγχου και της κρατικής ισχύος. Κινείται δηλ. υπό την όπτική του πώς θα καταργήσει - τουλάχιστο στη συνείδηση των ανθρώπων - τα κρατικο-οικονομικά κριτήρια οριοθέτησης των σχέσεων. Τέτοιου είδους οριοθετήσεις εκφράζουν ουσιαστικά μία έπιβολή της πολιτικής εξουσίας και ως εκ τούτου ο Χριστιανισμός ως θεολογία της απελευθέρωσης πρέπει να αναλάβει - έστω με έσωτερικευμένο και βιωματικό τρόπο - ένα αντιεξουσιαστικό αγώνα. Στην προσπάθεια αυτή, το πρώτο στάδιο είναι η μεταβολή των αντιλήψεων των ανθρώπων, ο άπεγκλωβισμός τους από τα ερμηνευτικά σχήματα με τα οποία αντιμετώπιζαν τη ζωή και η είσοδός τους σε μία λογική που κινείται υπό το πρίσμα της ενότητας. Και κάτι τέτοιο μπορεί να πραγματοποιηθεί άρκει να αισθανθούν οι άνθρωποι ότι είναι τέκνα του ίδιου Θεού και ότι ανήκουν στην ίδια αδελφότητα. Έτσι, οι λαοί θα συνειδητοποιήσουν ότι, παρα τις όποιες διαφορές τους, υπάρχουν έν δυνάμει στοιχεία που τους ένώνουν και ότι η ένεργοποίηση αυτών άποτελεί την πεμπτούσία και την έντελέχεια της ιστορίας. Άπαραίτητο είναι να σημειωθεί πώς η πορεία για τη διάρρηξη των συνόρων και για τη συνένωση των λαών δεν άποτελεί ένα άφηρημένο συλλογιστικό σχήμα, αλλά άντανakλά τη συνείδηση της Έκκλησίας από τις άπαρχές της ιστορικής παρουσίας της έως και την έποχή μας. Συντελεσθή

14) Βλ. Ήλια Βουλγαράκη, Ίεραποστολή, Δρόμοι και Δομές, έκδ. «Άρμός», Άθήνα 1989. Γεωργ. Πατρώνου, Βιβλικές προϋποθέσεις της Ίεραποστολής, έκδ. «Άποστολική Διακονία της Έκκλησίας της Ελλάδος», Άθήνα 1983.

από τους Αποστόλους και τους Άγιους και εξακολουθεί να συντελείται ως αίτημα και αναζήτηση από τον ιερό κλήρο και τους λαϊκούς. Μονο με αυτον τον τρόπο η Εκκλησία θα αποκτά διηλεκώς τη λειτουργία ενός οργανισμού, που θά συνδυάζει ακόμη και τα διεστώτα¹⁵⁾.

3. Οικουμενική διασπαση του Χριστιανισμού: Τη διάσπαση των συνόρων καθιστά δυνατή το οικουμενικό πνεύμα με το οποίο ο Χριστιανισμός προωθεί τη διδασκαλία του. Ένα τέτοιο πνεύμα εντάσσεται στο πλαίσιο της εκκλησιολογικής έκδοχής, υπό την οποία αντιμετωπίζεται ή κάθε τοπική δραστηριότητα και ανάπτυξη. Ο κάθε τόπος οριοθετείται πριν απ' όλα από το κριτήριο της εκκλησιαστικής ζωής και αξιολογείται με βάση το κατά πόσον το πραγματοποιεί. Με αυτο εννοείται ότι αίρονται οι όποιες στείρες τοπικιστικές αντίληψεις, που ως κύριο στόχο τους έχουν το πώς θά ορθώσουν τα δικα τους όρια απέναντι στις άλλες. Ο Χριστιανισμός δεν αποτελεί το αποκλειστικό προνόμιο κάποιας περιοχής, διότι, εκτός των άλλων, το θείο σχέδιο περιλαμβάνει την προοπτική του πώς τα πάντα θά οικειοποιηθούν το πνεύμα του Χριστού. Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα, το τοπικό δεν μπορεί να διαθέτει τους όρους και τα εφόδια για να επιβάλει ή να απολυτοποιήσει την, ούτως ή άλλως, σχετικότητα του. Η άρνηση μιάς ολιστικής αντίληψης με βάση το μερικό οδηγεί στην αποδέσμευση από τις ποικίλες καιρικές οριοθετήσεις, που προσαρμόζουν το απόλυτο στις εκτιμήσεις του πεπερασμένου. Έτσι, ο χώρος και ο χρόνος θά αποκτήσουν ένα σχετικό χαρακτήρα και κάθε φορά θά ερμηνεύονται και θά αξιολογούνται σύμφωνα με τις αρχές του απολύτου, το οποίο διαθέτει τους όρους ώστε αμείωτα και αναλλοίωτα να διακλαδίζεται μέσα από την πολυπτυχότητα των συμβόλων. Σε κάθε, λοιπον, ιστορική εποχή και υπό το πρίσμα των ποικίλων κοινωνικών λειτουργιών, οικουμενικό είναι εκείνο το σύμβολο που έχει, παρά την καιρικότητά του, τη δυνατότητα να μάς ανάγει σ' εκείνα τα εκκλησιαστικά μηνύματα που νοηματοδοτούν την προσωπική υπαρξιακή πορεία και τη ζωή του κοινωνικού σώματος¹⁶⁾.

4. Διατήρηση των τοπικών και εθνικών ιδιαιτεροτήτων: Παρά τα ανωτέρω περί ένωτικής αντίληψης της ζωής, η έννοια του τόπου δεν καταλείπεται. Για τον Χριστιανισμό της Ανατολής, ο τόπος αποτελεί αντικείμενο σεβασμού όχι απλά ως χώρος αλλά κυρίως ως ιδιαίτερος τρόπος ζωής. Η κάθε τοπική ιδιαιτερότητα δεν εκλαμβάνεται τόσο υπό το πρίσμα μιάς φυλετικής ή εθνικής ιδιοτροπίας, αλλά προπάντων

15) Βλ. το αφιέρωμα του περιοδικού «Σύναξη», τεύχ. 44 (1992), με τίτλο «Η Ορθόδοξη παρουσία στην Εύρωπη».

16) Βλ. G. Florovsky, Τό σώμα του ζώντος Χριστού (μτφρ. Ι.Κ. Παπαδοπούλου, έκδ. «Πατριαρχικόν Ιδρυμα Πατερικών Μελετών», Θεσσαλονίκη 1981).

ως ειδική σχέση καποιων συγκεκριμένων και ανεπαναληπτων ανθρωπων με τα πραγματα και τις καταστάσεις. Από κάθε τόπο εκπορεύεται ένας συγκεκριμενου ύφους πολιτισμός, που ακριβώς ως ανεπαναληπτο πνευματικό και ηθικό μόρφωμα και όχι ως τυπική αναπαραγωγή παγίων σχημάτων επικυρώνει την αξία της ζωής ως σχέσης και ειδικής επικοινωνίας. Υπό τούς όρους αυτούς τό έθνος ορίζεται ως ένας ανθρώπινος σχηματισμός που αντανάκλα τα ορμικά στοιχεία ενός ομαδικού ασυνειδητου ή τις διαχρονικές διεργασίες μιάς συλλογικής συνείδησης. Σεβόμενη ή Ορθοδοξία τις τοπικές και εθνικές ιδιαιτεροτητες αποδεικνύει ότι κατανοεί τη δυναμική των πραγμάτων και τον ανανεωτικό χαρακτήρα των σχέσεων. Με τον ιστορικό δηλ. αυτό ρεαλισμο της, αναγνωρίζει ότι μέσα στο γίνεσθαι της ζωής οι καταστάσεις μεταβάλλονται και, κατά προέκταση, οι πολιτιστικές εκφρασεις που τις αποτυπώνουν. Έτσι, είναι διάχυτη μια πρωτεύουσα αντίληψη για τό νόημα της ζωής, ανατιμάται τό τοπικό και εθνικό ήθος, καθίστανται κατανοητές οι όποιες αδυναμίες κατα περισσοτες και κατά καιρούς εμφανίζονται και εισάγεται τό στοιχείο της πλουραλιστικής αντίληψης της ζωής. Επομένως, διασώζεται ή δημοκρατική αρχή της αντιπροσωπευτικότητας και αναιρείται ή άποψη περί του μητροπολιτικού κέντρου, που ως αλάθητη αρχή επιβάλλει τά ερμηνευτικά σχημάτα του στην περιφέρεια. Με την Ίεραποστολή ο Χριστιανισμος αποκτά τό νοημα ενος μη κεκορεσμένου συνόλου⁽¹⁷⁾.

5. Καθολικότητα μέσω των επί μέρους παρουσιών: Με τό στοιχείο αυτό πραγματοποιείται ή διαλεκτική σύνθεση των όσων ήδη αναφερθήσαν. Η καθολικότητα της Εκκλησίας και ή καθιέρωση της στο χώρο της Ίεραποστολής δέν αποτελεί την επιβολή ή την καθιέρωση ενός κοινού και αμετακίνητου τύπου πίστης και εκδηλώσεων. Τό αντιθετο ακριβώς θά καταργούσε τό πολυπτυχο και πολυδυναμο των καταστάσεων, των παρουσιών, των λειτουργιών και των σχέσεων. Θα άνέτρεπε τό ιδιαίτερο, τό όποιο κατά τον Χριστιανισμο της Ανατολής πρέπει νά είναι επί μέρους τρόπος έκφρασης του καθολικού. Ούσιαστικά, καθολικό σημαίνει δυνατότητα παρουσίας μέσα από την ποικιλία. Γι' αυτό ή βάση και τό νόημα δίδονται στο πνευματικό και στο ουδιώδες και όχι στην υλική έκφραση και στο επιφανειακό. Επίσης, ή σημασία και ή άποστολή του καθολικού επικυρώνονται όχι επειδή αυτό προσαρμόζεται, αλλά επειδή ανατρέπει τό σχετικό χαρακτήρα των συμβόλων και διατηρεί ένα δικστορικό ή ακόμη και υπερστορικό κώδικα. Η εξακτίνωσή του δέν είναι παρά επικυρωτική της άντοχής και της έμβέλειάς του μέσα στο

⁽¹⁷⁾ Βλ. το αφιέρωμα του περιοδικού «Σύναξη», τεύχ. 40 (1991), με τίτλο «Βαλκάνια και Ανατολική Ευρώπη». Επίσης, «Κυρίλλω και Μεθοδίο τόμος έόρπος επί τη χιλιοστή και εκατοστή ετηριδι», εκδ. «Θεολογική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», Θεσσαλονίκη 1966.

χρονικό γίνεσθαι και στις μεταβολές του χώρου. Έχει δηλ. τη δυνατότητα να προσλαμβάνει το οποιοδήποτε ιστορικό ένδυμα, τη στιγμή κατά την οποία διατηρεί αναλλοίωτο το πνευματικό βάθος του. Έτσι, κατορθώνει να μεταποιεί το έκαστοτε συγκεκριμένο, διοχετεύοντας μηνύματα διαχρονικής εφαρμογής και διαβιβαζοντας ήθος που δεν εξαντλείται σε εποχές ή σε δραστηριότητες εξυπηρετικές μίας συγκεκριμένης κοινωνίας. Επομένως, με το να διατηρεί η Ίεραποστολή τον καθολικό χαρακτήρα των άρθρων της πίστης και της εκκλησιαστικής εφαρμογής τους κινητοποιεί δυνάμεις που αντιστέκονται στο συμβατικό, ανατρέπουν το υπό στατικούς όρους καθιερωμένο και προωθούν την ιδέα της παγκοσμιοτητας⁽¹⁸⁾.

6. Έσχατολογία: Όπως κάθε έκφανση της εκκλησιαστικής ζωής, έτσι και η Ίεραποστολή συνδέεται άμεσα με την έσχατολογική προοπτική. Τούτο σημαίνει ότι θέτει ως αναντίρρητο δεδομένο πως κάθε κίνησή της αξιολογείται με χριστοκεντρικά κριτήρια. Υπό ποια έννοια δηλ. οι διαδικασίες που ακολουθεί συνάπτονται με το σχέδιο της θείας οικονομίας στο πλαίσιο του ιστορικού γίνεσθαι. Η Ίεραποστολική πορεία τελείται μέσα στην ιστορία, ή οποία δεν έχει αυτοδυναμία αλλά διατηρεί μία αφετηριακή συνάφεια με το Λόγο του Θεού. Η Εκκλησία αποτελεί την άπαρχή ως δυνατότητα και το τέλος ως πραγματικότητα της ζωής των ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα των δραστηριοτήτων τους. Η προοπτική αυτή δεν συνάπτεται με κατακτήσεις εκκοσμημένου τύπου, αλλά λειτουργεί με το στόχο της Βασιλείας του Θεού. Οι ήθικές και πνευματικές, λοιπόν, αρχές που ο άνθρωπος πολιτισμός θα αναπτύξει αξιολογούνται θετικά μόνον όταν διανοίγουν όπτικές για μία διηκενή ενσάρκωση του υπερβατικού. Και αυτά αποκτούν ιδιαίτερο νόημα σε κάθε ιστορική εποχή, και μάλιστα σε αυτές που παρουσιάζουν τραγικά αδιέξοδα και βάλλονται ή κυριαρχούνται από την ανθρώπινη αποξένωση. Η Ίεραποστολή, λοιπόν, δεν έννοείται απλά ως διάδοση του Ευαγγελίου, αλλά και ως πορεία ανατροπής κάθε σύγχυσης που έλλοχεύει στο ανθρώπινο πνεύμα και στους κοινωνικούς στόχους. Γι' αυτό ακριβώς χρειάζονται και τα ενδιάμεσα στάδια της κάθαρσης και του εξαγνισμού. Η αγάπη, ως κένωση και ως πλήρωμα της έσωτερικότητας, και ή άσκηση θα αποτελέσουν τά απαραίτητα εφόδια για την εξαγνιστική άνοδο. Επομένως, ή Ίεραποστολική πορεία βαδίζει με τρόπο συγκεκριμένο, ώστε να εξακριβωθούν οι δαιμονικές εκείνες δυνάμεις που με διάφορα τεχνάσματα επιχειρούν να διασπάσουν τη συνοχή των ανθρώπων και των λαών και να αποτρέψουν την ένεργοποίηση της θείας

18) Βλ. ΑΙ. Schmemmann, Η άποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο (μτφρ. Ι. Ροηλίδη), εκδ. «Ακρίτας», Αθήνα 1983. G. Florovsky, «Sobornost: Η καθολικότητα της Εκκλησίας» (μτφρ. Στ. Παπαλεξανδρουπουλου), στο «Θέματα Ορθόδοξου Θεολογίας», εκδ. «Άρτος Ζωής», Αθήνα 1973, σελ. 191-210.

ηλάνθρισις. Μεσα σε μια τέτοια ατμόσφαιρα, η Άνασταση, ως απελευθέρωση και ως κορυφή των δυνατοτήτων της ζωής, θα αποτελεί το αδιάκοπο όραμα των ανθρώπων, που θα το πραγματοποιούν στις όποιες εκφάνσεις της προσωπικής και της συλλογικής ζωής τους. Έτσι, το Βάπτισμα, ως είσιτήριο της υπαρξιακής μεταποίησης, θα αποκτά τις συγκεκριμένες ένσαρκώσεις του διηγεώς⁽¹⁹⁾.

2.2.1.3. Αντικειμενικότητα της ανάλυσης.

Για την εξουδετέρωση του παράγοντα της υποκειμενικότητας κατά τη μελέτη και ανάλυση του υλικού μας χρησιμοποιήθηκαν κριτές⁽²⁰⁾. Έτσι, τα συγκεκριμένα κείμενα του βιβλίου εξετάστηκαν από τρεις κριτές⁽²¹⁾, δηλαδή τους δύο ερευνητές και ένα εκπαιδευτικό της Πρωτοβάθμιας μετα απο σχετική ενημέρωση και εκπαίδευση που του παρείχαμε⁽²²⁾.

Για τον υπολογισμό του ποσοστού αξιοπιστίας της έρευνας, δηλαδή της συμφωνίας μεταξύ των διαφόρων κριτών σχετικά με το καταταχθέν υλικό στις διάφορες κατηγορίες και τις υποδιαίρεσεις τους χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθοι τύποι του W. Inglis⁽²³⁾:

Συνολική Έκατοστιαία Συμφωνία: $ΣΕΣ = 100 * (Ma + Mb) / 2Nr$

Έκατοστιαία Συμφωνία μεταξύ των Κριτών: $ΣΕΣ = 100 * (Ma + Mb) / Nr$ ⁽²⁴⁾

Κάποιο θέμα γίνεται αποδεκτό⁽²⁵⁾ σε οποιαδήποτε υποκατηγορία, μονον όταν τύχει των προτιμήσεων της πλειοψηφίας των κριτών, καθώς τότε ο συντελεστής αξιοπιστίας είναι περίπου 67% και θεωρείται ικανοποιητικός⁽²⁶⁾.

2.2.2. Εικονογράφηση.

Ως προς την εικονογράφηση θα γίνει ο υπολογισμός:

19) Βλ. Ρ. Ενδοκίμων, 'Η Όρθοδοξία (μτφρ. Αγ. Μουρτζόπουλου), έκδ. «Β. Ρηγοπούλου», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 407-466.

20) Βλ. Β. Berelson, ο.π., σελ. 171-174.

21) Τρεις καίτες χρησιμοποίησε ο Γ. Μαυρογιώργος για την κατηγοριοποίηση του υλικού της διδακτορικής του διατριβής. Βλ. το βιβλίο τ. Ι. 'Η έγκυρότητα περιεχομένου των γραπτών εξετάσεων στο μάθημα της 'Ιστορίας (Προαγωγικές εξετάσεις - Εισαγωγικές εξετάσεις), Πανεπιστήμιο 'Ιωαννίνων: Σειρά Επιστημονικών Διατριβών της Φιλοσοφικής Σχολής 1, 'Ιωαννίνα 1981.

22) Ως τρίτος κριτής συμμετείχε η δασκάλα του 19ου Δημοτικού Σχολείου Πατρών κ. Αναστασία Τσούλου.

23) Βλ. Γ. Μαυρογιώργου, ο.π., σελ. 126.

24) Επεξηγώντας τους δύο τύπους, Ma και Mb είναι το υλικό που ταξινομήθηκε από τους πρώτο και δεύτερο κριτή αντίστοιχα και το οποίο συμφωνεί με εκείνο του πρώτου κριτή. Άκομα, με Nr σημειώνεται το σύνολο του υλικού που ταξινομήθηκε από τον πρώτο κριτή.

25) Στα Παραρτήματα, που τίθενται στο τέλος της εργασίας, παρουσιάζονται όλα τα αποτελέσματα της ανάλυσης από τους κριτές.

26) Βλ. Β. Berelson, ο.π., σελ. 174.

α. Τού ποσοστού των εικονων αναλογα με το είδος των κειμένων στα οποία αναφέρονται. Και

β. Τού είδους των εικόνων μέσω των οποίων γίνεται η στήριξη του περιεχομένου των κειμένων.

2.2.3. Ερωτήσεις Διδακτικών Ένοτήτων.

Σχετικά με τις ερωτήσεις - ασκήσεις, που τίθενται στο τέλος των Διδακτικών Ένοτήτων για την αξιολόγηση του μαθήματος, προβαίνουμε στην εκτίμηση:

α. Των ερωτήσεων ανάλογα με τα κείμενα στα οποία αναφέρονται και τα οποία πρέπει να γνωρίζει ο μαθητής για να τις απαντήσει. Και

β. Τού τύπου των ερωτήσεων που τίθενται στις διάφορες διδακτικές ενότητες. Πιο συγκεκριμένα, για την κατάταξη των ερωτήσεων χρησιμοποιήθηκε το σύστημα των Marshall και Haies⁽²⁷⁾, το οποίο ανταποκρίνεται στις εξής περιπτώσεις:

ι. Γνώση: οι μαθητές ανακαλούν στη μνήμη τους ή αναγνωρίζουν πληροφορίες που υπάρχουν μέσα στα κείμενα του βιβλίου. Επίσης, εδώ κατατάσσονται οι ερωτήσεις που απαιτούν συσχετίσεις - συγκρίσεις, αλλά που η απάντησή τους δίνεται στο σχολικό βιβλίο.

ii. Κατανόηση: όταν, για να απαντηθούν, πρέπει να γίνει συσχετισμός διαφόρων και ποικίλων πληροφοριών. Δεν έχουμε απλή κατανόηση της σημασίας των λέξεων ή προτάσεων, αλλά απαιτείται και διερεύνηση των διαφόρων συσχετίσεων που μπορεί να γίνουν.

iii. Εφαρμογή: όταν απαιτούνται πιο περίπλοκες νοητικές διεργασίες, όπως εφαρμογή ήδη κεκτημένων γνώσεων σε νέες καταστάσεις κι όταν οι απαντήσεις δεν περιέχονται αυτούσιες στο σχολικό εγχειρίδιο ή δεν έχουν διδαχθεί κι απαιτούν ενεργό συμμετοχή στη διαδικασία επαλήθευσης μιάς άποψης.

(Συνεχίζεται)

27) Σχετικά με το αναφερόμενο σύστημα ταξινόμησης των ερωτήσεων των J. Marshall & L. Haies βλ. R. Tlsher, «The Nature of verbal discourse in classrooms» στο W. Campbell (ed), *Scholars in Context*, «John Wiley & Sons», Sydney 1970, σελ. 378-392.

Απόστολος Βαρνάβας, τὸ γ ΝΔΤ' (1995)

Τεύχ 10 II.

Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Τῶν κ.κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΘ. ΤΕΡΕΖΗ καὶ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Σ. ΚΟΥΣΤΟΥΡΑΚΗ
Πανεπιστημίου Πατρῶν.

(Συνέχεια ἀπὸ τῆ σελ. 360 τοῦ προηγούμενου τεύχους)

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ἀπὸ τῆ μελετῆ καὶ ἀξιολόγησῆ τοῦ ὕλικου τοῦ σχολικοῦ ἐγχειριδίου ἀπὸ τοὺς τρεῖς κριτὲς προέκυψαν 22 μονάδες ἀνάλυσης, οἱ ὁποῖες ἀντιστοιχοῦν στο σύνολο τῶν κειμένων τῆς Στ' Θεματικῆς Ἑνότητος. Ἐπομένως, τὸ ερευνώμενο φαινόμενο ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν συγκεκριμένων κειμένων τοῦ ἐγχειριδίου.

Στοὺς Πίνακες 1Α καὶ 1Β δίνονται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπεξεργασίας ἀπὸ τοὺς κριτὲς τῶν διαφόρων κατηγοριῶν ἀνάλυσης καὶ τῶν ὑποδιαρέσεών τους, ὅποτε προκύπτει καὶ ἡ ἀξιοπιστία τῆς ταξινόμησῆς σὲ κάθε περίπτωση.

Πιο συγκεκριμένα, στὸν Πίνακα 1Α παρουσιάζονται: ἡ ἀποδοχὴ τῶν «μονάδων ἀνάλυσης» ἀπὸ τοὺς κριτὲς, ἡ «κατεύθυνση», ὅπως καὶ ἡ καταχώρησῆ τοῦ ὕλικου στὶς περιπτώσεις «Ἱεραποστολικὸ ἔργο» καὶ «Πορεία γιὰ διάσπαση τῶν συνόρων». Ἀπὸ τὸν Πίνακα προκύπτουν ικανοποιητικοὶ συντελεστὲς ἀξιοπιστίας, καθὼς αὐτοὶ ὑπερβαίνουν τὸ 70%. Μάλιστα, ὁ Chiglionne σημειώνει, ὅτι οἱ συντελεστὲς μεταξὺ τῶν τιμῶν 70% καὶ 80% θεωροῦνται ικανοποιητικοί⁽²⁶⁾.

Στὸν Πίνακα 1Β τίθενται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ταξινόμησῆς ἀπὸ τοὺς κριτὲς γιὰ τὶς κατηγορίες «Οἰκουμενικὴ διάσπαση τοῦ Χριστιανισμοῦ», «Διατήρησῆ τοπικῶν καὶ ἐθνικῶν ἰδιαιτεροτήτων», «Καθολικότητα μέσω τῶν ἐπὶ μέρους παρουσιῶν» καὶ «Ἐσχατολογία». Τα εὑρήματα τοῦ Πίνακα 1Β εἶναι ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα τοῦ Πίνακα 1Α.

Στὸ Διαγράμμα 1 παρουσιάζονται τὰ εὑρήματα γιὰ τὶς ἑξὶ κύριες

²⁶⁾ βλ. Μ. Βάμβουκα, ὁ π., σελ. 280.

κατηγορίες τόσο σύμφωνα με το είδος των κειμένων (εργα δευτερευόντα), όσο και συνολικά. Η στατιστική επεξεργασία των συνολικών ευρημάτων με το χ-τετραγωνό έδωσε στατιστικά σημαντική διαφορά ($\chi^2 = 21.8$, $df = 5$, $\alpha \leq 0.005$), πράγμα που σημαίνει ότι το φαινόμενο που μελετάμε εκφράζεται ανισομερώς μέσα από τις διάφορες κατηγορίες, που υπάρχουν στις σελίδες του εγχειριδίου. Έτσι, υπερισχύει η κατηγορία «Πορεία για διάσπαση των συνόρων» ακολουθούμενη από την «Οικουμενική διάσταση του Χριστιανισμού» και υποβοηθούμενη από τις «Ίεραποστολικό έργο» και «Έσχατολογία». Οι κατηγορίες «Διατήρηση τοπικών και εθνικών ιδιαιτεροτήτων» και «Καθολικότητα μέσω των επι μέρους παρουσιών» δεν φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την έκφραση του φαινομένου. Άκόμα, από τις συνολικές συχνότητες των ευρημάτων μας φαίνεται ότι οι προηγούμενες κατηγορίες δίνονται κυρίως μέσα από τα δευτερεύοντα κείμενα, χωρίς ή διαφορά της έκφρασής τους από τα κύρια να είναι σημαντική ($\chi^2 = 1.85$, $df = 5$, $\alpha = n.s.$). Έπομένως, μέσω από τη συγκεκριμένη ένότητα του διδακτικού εγχειριδίου φαίνεται πως προαγεται το γεγονός της πορείας για διάσπαση των συνόρων και συνένωση των λαών της Γης με την προώθηση της οικουμενικής διάστασης της Όρθοδοξίας, ώστε να διδαχθούν όλα τα έθνη το λόγο του Ευαγγελίου. Σ' αυτό σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ιεραποστολική δραστηριότητα της Έκκλησίας αλλά και των πισωτών της, η οποία άγγιζει τους ανθρώπους μέσα στην ιδιαιτερότητα της έμφανισής τους και προσαρμόζεται στην ιδιαιτερότητα των αναγκών τους καθιστώντας δεκτή την ποικιλία των εκφράσεων της πίστης τους.

Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε την εξειδίκευση της διατύπωσης των έξι κύριων κατηγοριών της ανάλυσης. Σημειώτεον ότι δεν προκύπτει στατιστικά σημαντική διαφορά τόσο ως προς την έκφραση των υποπεριπτώσεών τους, όσο και κατά την εκφραση αυτών ανάλογα με το είδος των κειμένων.

Στό Διάγραμμα 2 δίνεται το «Ίεραποστολικό έργο» στις διάφορες εκφράσεις του τόσο κατά το είδος των κειμένων, όσο και συνολικά. Από αυτό παρατηρούμε ότι η συγκεκριμένη κατηγορία ανάλυσης έπισημαίνεται κυρίως μέσα στην ύλη των δευτερευόντων κειμένων. Μάλιστα, το ιεραποστολικό έργο προαγεται από τους έπισημους, εκκλησιαστικούς λειτουργούς ανεξάρτητα από τη θέση που κατέχουν στην ιεραρχία της Έκκλησίας. Άκόμα, το έργο αυτό έπιβοηθείται σημαντικά από τα απλά μέλη του εκκλησιαστικού σώματος (λαϊκότητα) τα οποία εκμεταλλεόμενα και στηριζόμενα είτε στις έπισηματικές τους δυνατότητες (π.χ. έμποροι), είτε στις κοινωνικές τους σχέσεις, προβαίνουν στην μεταφύτευση της Όρθοδοξης πίστης αποκτώντας με τον τρόπο τους σημαντικό ιεραποστολικό έργο, ώστε να εγκαθιδρυθεί σε νέους τόπους ή Έκκλησία του Κυρίου, των Αποστόλων και των Αγίων.

Στο Διάγραμμα 3 παρουσιάζεται η «Πορεία για διασπαση των ανθρωπων» στις διαφορες εκφρασεις του συμφωνα με το ειδος των κειμενων. Απο αυτο παρατηρωμε, οτι διατα βαρυντητα στα κυρια κειμενα των διδακτικων ενσητων, καθως γινεται προσπαθεια να δοθει η οδω - σημαντικοτητα της κινησης των ιδων των ανθρωπων για την αναζητηση της χριστιανικης πιστης και της συμμετοχης τους στο εκκλησιαστικο σωμα. Επιπαι, αφου δεν υπαρχει σημαντικη διαφοροποιηση σχετικα με την εκφραση των υποπεριπτωσεων της συγκεκριμενης κατηγοριας αναλογα με το ειδος των κειμενων, επικεντρωνοντας την προσοχη μας στις συνολικες συχνοτητες σημειωνουμε: Η κινηση για την προσεγγιση ολων των λαων της Γης, ωστε να συμμετασχουν στο Χριστεπωνυμο πληρωμα, γινεται μεσα απο τις ενεργειες πτωτιστως των εκκλησιαστικων λειτουργων, ενω σημαντικη παραμενει και η συμβολη των λαικων. Βεβαια, η πορεία για προσεγγιση των ανθρωπων, περα απο τις διαφοροποιησεις των φυλων και των εθνοτητων, εγινε πρωτα απο τους Αποστολους και συνεχιστηκε απο την προσωικη αναζητηση των πιστων, η οποια ειχε σημαντικα αποτελεσματα για την επεκταση του Χριστιανισμου ωστε οι ανθρωποι να ελθουν σε επαφη με τον εκκλησιαστικο οργανισμο, να γινουν κι αυτοι σωμα της Εκκλησιας ακολουθοντας τη δικη της δυναμικη πορεία.

Στο Διάγραμμα 4 δινονται οι περιπτώσεις έκφρασης της «Οικουμενικής διάστασης του Χριστιανισμού» συμφωνα με το είδος των κειμενων. Εδώ, σημειώνουμε ότι τα κυρια κειμενα επικεντρωνουν την προσοχη τους στην επικράτηση του Χριστιανισμού και μάλιστα της Ορθοδοξιας τόσο ως οικουμενικό γεγονός, δηλ. ως γεγονός μεγάλης εκτασης, όσο και ως φαινομενο τοπικης εκφρασης σε διαφορα απομακρυσμένα, συχνά, μέρη της Γης. Τα προηγουμενα ανταποκρινονται και στη συνολικη τάση εξειδικευσης της κατηγοριας μέσα απο τις σελιδες του βιβλιου, έχοντας ως τελικό στοχο την εξάπλωση του Χριστιανισμού σε όλη τη Γη και μέσω αυτής τη συνένωση των ανθρωπων.

Στο Διάγραμμα 5 παρουσιάζονται η «Διατήρηση των τοπικών και εθνικών ιδιοτεροτητων» και η «Καθολικότητα μέσω των επί μέρους παρουσιων» κατά το είδος των κειμενων και συνολικα. Απο το Διάγραμμα προκυπτει, ότι οι προηγουμενες κατηγοριες εκφραζονται περισσότερο μέσα απο τα δευτερευοντα κειμενα, αν και δεν παρατηρείται, σημαντικη διαφορά μεταξύ αυτων και των κυριων.

Στο Διάγραμμα 6 δινονται οι περιπτώσεις έκφρασης της «Εσχατολογίας» ανάλογα με το είδος των κειμενων και συνολικά.

Απο το Διάγραμμα παρατηρούμε ότι στα κύρια κείμενα δεσπόζει το γεγονός της διάδοσης του Εύαγγελιου και της αποδοχής του Χριστιανισμού, κι αυτό ως εσχατολογικη θέση της πορείας της Εκκλησιας προς τα Έθνη και τους λαούς της Γης. Αλλά ως

προυποθεση της μετοχής στο θάνα της Εκκλησίας είναι το γεγονός των πιστών από την εσχάτη τελετουργία του βαπτισμού. Έτσι, ως προς τη συνολική έκφραση των διαφορετικών γραμμάτων «Εσχολογίας» παρατηρούμε ότι η διάθεση του χριστιανικού λαού στα παρτά της έχει είναι προϋπόθεση για τη μετέπειτα ευφροσύνη στη χαρά και στη λύτρωση του γένους της Ανθρώπινης. Η τελετή επιτυγχάνεται με την είσοδο των υποκειμένων στην εκκλησία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, μέσω της εθελούσιας συμμετοχής στο μυστήριο του βαπτισμού.

Στο Διαγράμμα 7 γίνεται η κατανομή των εικόνων και των ερωτήσεων ανάλογα με το είδος των κειμένων στα οποία και αυτά αναφέρονται. Έτσι, σχετικά με τις εικόνες, παρατηρούμε ότι υπάρχει ή ισοκατανομή τους στα κύρια και στα δευτερευόντα κείμενα. Επομένως, δέν ευνοούν την ιδιαίτερη υποστήριξη της ύλης κάποια κατηγορίας κειμένων. Στην ίδια διαπίστωση καταλήγουμε μετά από την εξέταση της κατανομής των ερωτήσεων στις διάφορες περιπτώσεις των κειμένων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση επικρατούν οι ερωτήσεις οι οποίες, για να απαντηθούν, απαιτούν από το μαθητή να χρησιμοποιήσει την υλη όλων των κειμένων που τίθενται στις διδακτικές ενότητες που ερευνάμε.

Στο Διαγράμμα 8 παρουσιάζεται η κατανομή των εικόνων ανάλογα με το είδος τους. Από αυτό συμπεραίνουμε την κυριαρχία των ανθρωπίνων προσώπων, τα οποία αναφέρονται σε πραγματικές φωτογραφίες αντίλημενες από τη ζωή και τη δράση τους είτε απλών ατόμων στα πλαίσια της καθημερινότητάς τους είτε ως παρτί του Χριστεπώνυμου πληρώματος της Ορθόδοξης Ανατολής. Η εικονογραφηση των συγκεκριμένων σελίδων του εγχειρίδιου συμπληρώνεται από τις εικόνες Ορθόδοξων ναών σε διάφορα μέρη του κόσμου, ως ένδειξη της οικουμενικότητας του Χριστιανισμού και από μικρό αριθμό αγιογραφιών προσληφθεισών από θέματα που είναι κατάλληλα για τα κείμενα πλησίον των οποίων τίθενται. Μαλλον η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων του Διαγράμματος με την τετραγωνο φανερώνει την ύπαρξη στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ του τυπου των εικόνων που εμπεριέχονται στις συγκεκριμένες διδακτικές ενότητες ($\chi^2 = 15.3, df = 2, \alpha \leq 0.005$). Αυτό αποδεικνύει τη σημαντικότητα των φωτογραφιών με τα ανθρώπινα πρόσωπα στη προαγωγή του ερευνώμενου θεματος. Έπειτα, όσον αφορά τη σύνθεση των εικόνων με πρόσωπα βλέπουμε να τίθενται κατά την συχνότητα: εικόνες με παιδιά, εικόνες που παρουσιάζουν εκκλησιαστικές τελετές και εικόνες που δείχνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρωπίνων (ανθρώπινες σχέσεις). Η τοποθέτηση παιδικών φωτογραφιών στις σελίδες του βιβλίου προκαλεί αίσθηση οικειότητας στους μαθητές και τους ώθει ώστε να λαμβάνουν θετική απάντηση απέναντι στο μάθημα. Έτσι, η ύπαρξη, επίσης, παιδικών προσώπων και στις εικόνες που δείχνουν εκκλησιαστικές τελετές συμβάλλει στην

επιχειρησιακή συνειρμών για ενεργό συμμετοχή στις εκκλησιαστικές δραστηριότητες. Άλλωστε, η οποιαδήποτε θερμή ανθρώπινη σχέση φαίνεται να νομιμοποιείται και να γίνεται αποδεκτή από τη χριστιανική εκκλησία.

Στο Διαγράμμα 9 δίνεται το είδος των ερωτήσεων σύμφωνα με τον τύπο των κειμένων στα οποία πρέπει να στηριχθεί ο μαθητής για να τις απαντήσει. Έτσι, από τα κύρια κείμενα φαίνεται πώς προωθούνται οι ερωτήσεις «γνώσης». Το ίδιο συμβαίνει και με τις ερωτήσεις που αναφέρονται στο σύνολο των κειμένων μίας διδακτικής ενότητας. Αντιθέτως, οι ερωτήσεις «κατανόησης» απαιτούν τη χρήση των δευτερευόντων κειμένων, που τίθενται ως συμπληρωματικά και επιβεβαιωτικά των κυρίων. Πάντως οι ερωτήσεις «εφαρμογής» φαίνεται να μη έχουν σημασία για το συγκεκριμένο μέρος του εγχειριδίου. Επομένως, οι ερωτήσεις όπως τίθενται ζητούν από τους μαθητές την απλή κατανόηση των κειμένων και δεν απαιτούν από αυτούς την τελείωση σύνθετων λογικών νοητικών διεργασιών για την απάντησή τους. Επίσης, λείπει η χρησιμοποίηση των αποκτηθεισών γνώσεων σε νέες καταστάσεις, πράγμα που αποτελεί πιθανό δείκτη για τη μη επιδιωκόμενη, σε ένα δεύτερο στάδιο, βιωματική συμμετοχή των μαθητών στο αντικείμενο, ώστε να κατανοήσουν βαθύτερα τις παρεχόμενες γνώσεις - έννοιες εφαρμόζοντας τις σε ανάλογες καταστάσεις και διαρρηγνύοντας παράλληλα την επιφάνεια της ύλης, που τους προσφέρεται μέσα από τις σελίδες του συγκεκριμένου εγχειριδίου.

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται ο τρόπος διάρθρωσης των κειμένων ανάλογα με το είδος τους. Από τα στοιχεία του προκύπτει ότι υπάρχει κάποια θετική συνάφεια μεταξύ των κειμένων της Στ' Θεματικής Ενότητας ($\chi^2 = 2.9$, $df = 1$, $\alpha \leq 0.1$), πράγμα που ευννοεί το πέρασμα των νοημάτων της «Ιεραποστολικής» στους μαθητές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα όσα εξετάσαμε, καταλήγουμε στις ακόλουθες σκεψεις:

Πρώτον, η Ιεραποστολή αντανάκλα τη ζωτική δύναμη της Ορθόδοξης και προβάλλει εν ήθος ριζοσπαστικής μεταμόρφωσης των σχημάτων εκείνων ζωής που στηρίζονται στη σύμβαση, στη συνήθεια και στις στερεότυπες ερμηνείες του ιστορικού γίνεσθαι. Προωθεί τη συνείδηση του διεθνισμού και καταγράφει με άπλετο τρόπο τον παγκοσμιο χαρακτήρα της θείας οικονομίας.

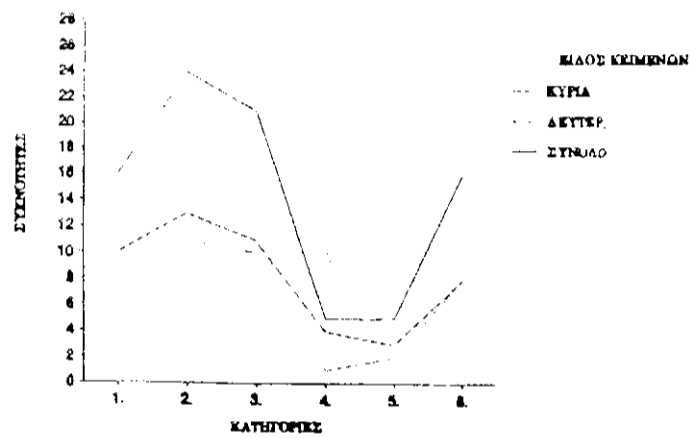
Δεύτερον, όποιος αρνείται τον ιεραποστολικό χαρακτήρα της Χριστιανικής Εκκλησίας, αυτόματα αποκλείεται από την χαρισματική διάσταση των ενεργειών της. Το εκκλησιαστικό σώμα είναι ένας σύλλογος στη δυναμική και ακόρεστη ανάπτυξη του. Φυσικά, δεν πρόκειται για μία ανάπτυξη επεκτατισμού, αλλά για μία κίνηση ακραίας και χωρίς όρια προσφοράς. Η λειτουργική ζωή της Εκκλησίας νοείται

ως διαπόρθηση, ως εξακτινωση και ως διηνεκής εκφάντορα τῶν
θείων δωρεῶν.

Τρίτον, παρὰ τίς περιορισμένες ἐλλείψεις τῆς, ἡ Θεματικῆς Ενότητα
τοῦ σχολικοῦ ἐγχειριδίου, που ἐξετάσαμε, πιστεύουμε ὅτι χορηγεῖ τῶν
θεολογικῶν ἐννοιῶν μὲ ἀμεσο, βιωματικό καὶ ἀνταποκρινόμενο σὲ
ἐπιστημονικὲς καὶ σὲ διδακτικὲς ἀνάγκες τροπῶν. Ἐντέλειαν
χρησιμοποιεῖται ἡ ἐπαγωγικὴ μεθοδός, ἡ ὁποία σὲν προκειμένη
περίπτωση ἀβίαστα προωθεῖ σὲ τὴ συνείδηση τῶν μαθητῶν τὴν
πεμπτοσύνη τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ ἠθους. Με τὰ κεμενά που
ἐξετάσαμε ὁ μαθητὴς ἀποκτὰ προοπτικὴ ζωῆς καὶ ὄραμα ἀναζητήσεως
ἐξω ἀπὸ τὰ στενά ὄρια σὲ τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι
ἀναγκασμένος νὰ ζεῖ.

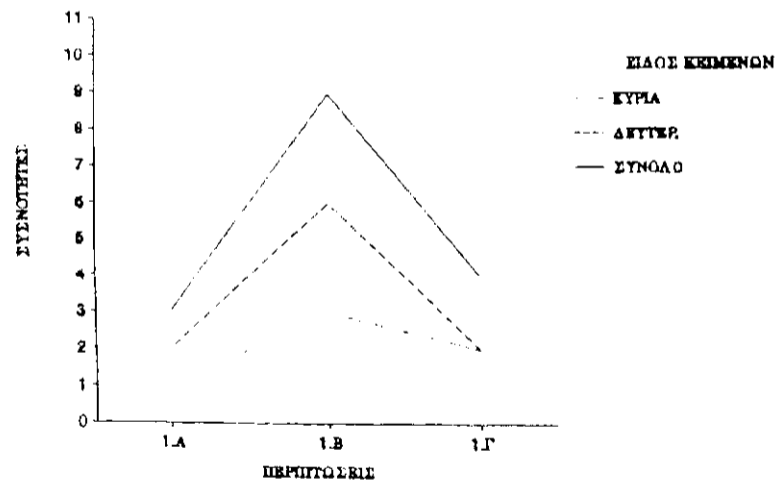
Τέταρτον, τὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων αὐτῶν καλλιεργεῖ, κατὰ τὴν
γνώμη μας, μὴ εἰδικῶν - καὶ μεταφυσικῶν προδιαγραφῶν - τύπου
κοινωνικοποίησης. Ὁ μαθητὴς αισθάνεται ὡς κοσμοπολίτης καὶ θεωρεῖ
ὅτι ἔχει χρέος καὶ καθήκον νὰ διατηρεῖ, ἔστω ὡς δυνατότητα, μὴ
ἀνυστερόβουλη ἐπικοινωνιακότητα μὲ τὸ σύνολο τῶν κατοίκων τῆς
Γῆς. Ἐτσι, ἐνῶ εἶναι Ἕλληνας πολίτης, θὰ μπορούσε ἀνετα νὰ ὑποθεσθεῖ
ὅτι μπορεί νὰ γίνεῖ κατοικὸς τῆς Ἰνδίας.

1) ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

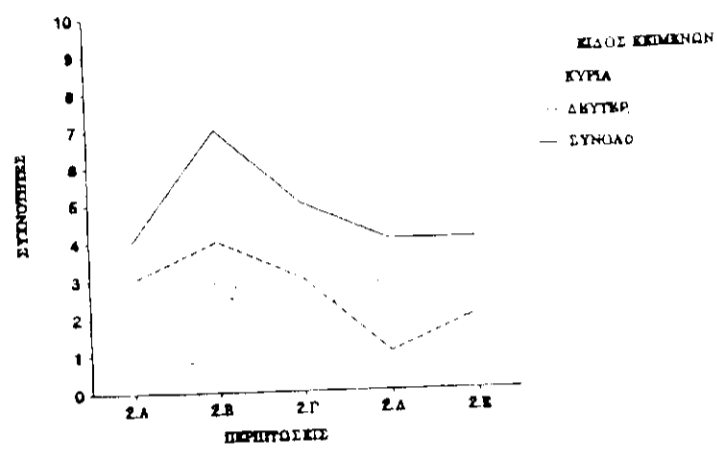
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Κατανομή των κατηγοριών μέσω των οποίων εκφράζεται η "Ιεραποστολή" σύμφωνα με το είδος των κειμένων και συνολικά.

1. ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟ ΕΡΓΟ

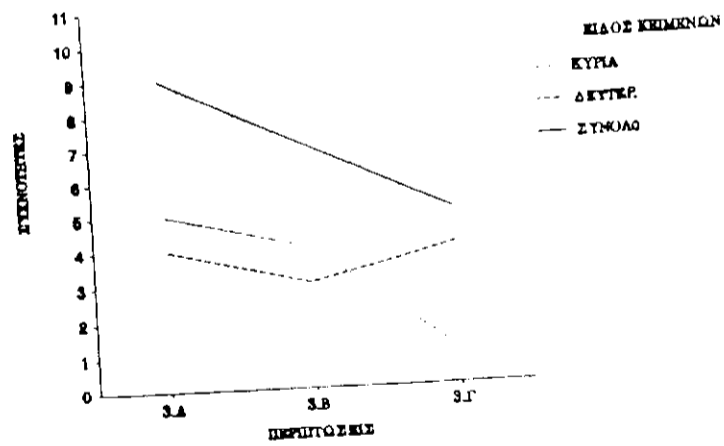
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Κατανομή των περιπτώσεων του "Ιεραποστολικού έργου" σύμφωνα με το είδος των κειμένων και συνολικά.

2. ΠΟΡΕΙΑ ΓΙΑ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: Κατανομή των περιπτώσεων της "Πορείας για διάσταση των συνόρων" σύμφωνα με το είδος των κειμένων και συνολικά.

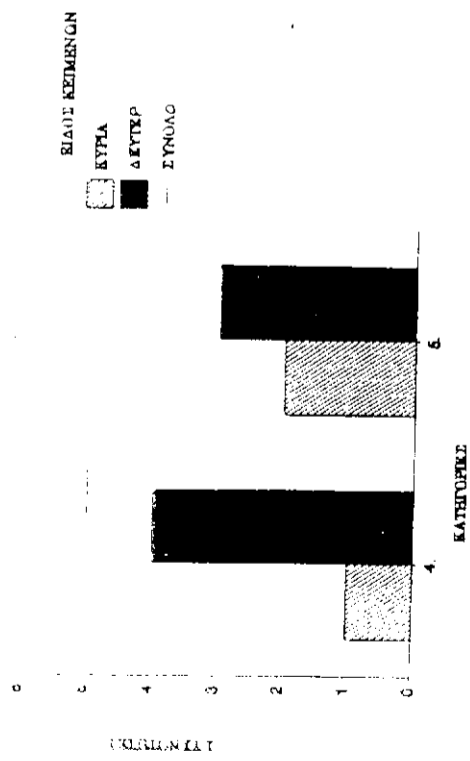
3. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: Κατανομή των περιπτώσεων της "Οικουμενικής διάστασης του Χριστιανισμού" σύμφωνα με το είδος των κειμένων και συνολικά.

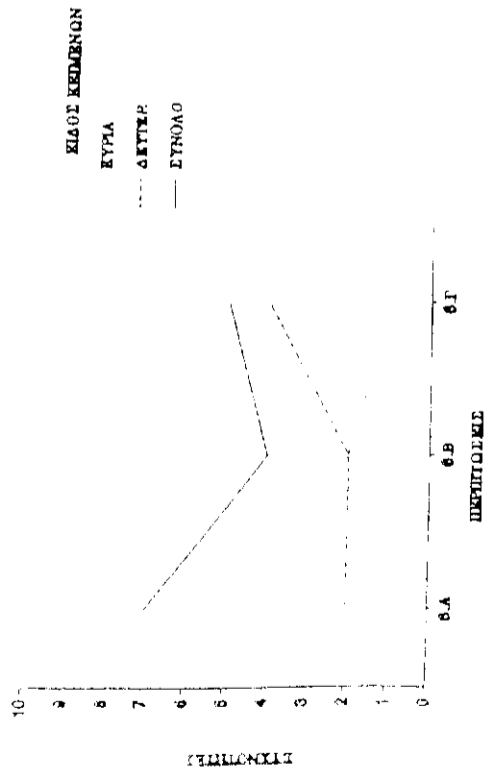
Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ

Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ 4 ΚΑΙ 5

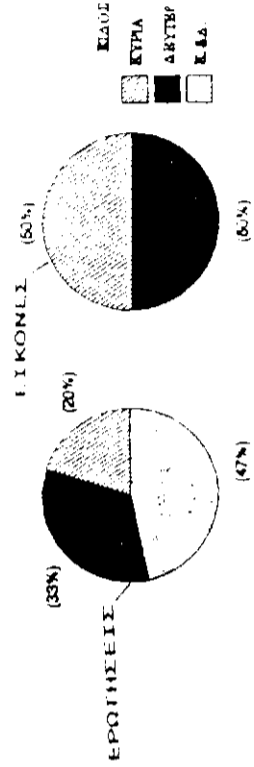
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: Κατανομή της "Διαμόρφωσης των Ιονικών και Ξενικών Κατασκευών" και της "Καθοδικότητας με το Επιπέδου Κατασκευών" σύμφωνα με το είδος των κειμένων και ονομασία.

6. ΕΙΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ

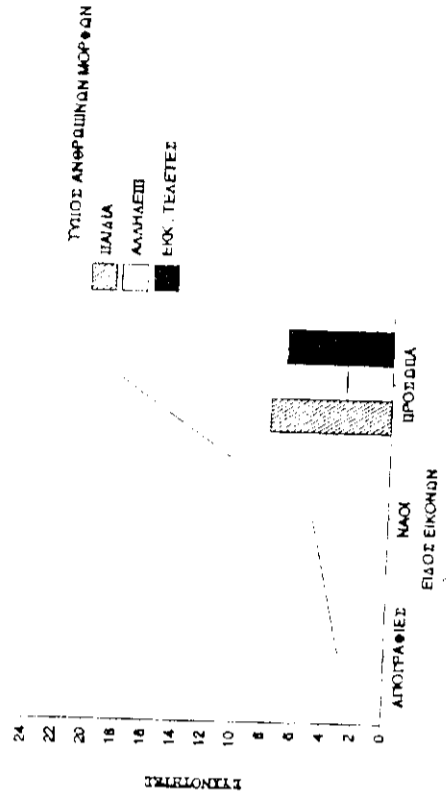
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: Κατανομή των περιπτώσεων της "Εισατολογίας" σύμφωνα με το είδος των κειμένων και ονομασία.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

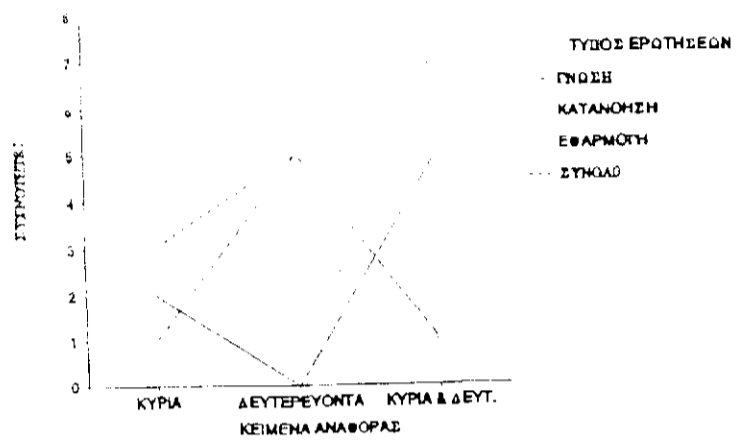
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: Κατανομή των εικόνων και των ερωτημάτων σύμφωνα με το είδος των κειμένων.

ΤΥΠΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΙΑΣ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8: Κατανομή των εικόνων της ερευνητικής ενότητας σύμφωνα με το είδος τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Κατανομή των ερωτήσεων της Ενότητας σύμφωνα με το είδος τους και ανάλογα με τον τύπο κειμένων όπου αναφέρονται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Τρόπος Διάρθρωσης των κειμένων που εμπεριέχουν το φαινόμενο, κατά είδος.

ΕΙΔΟΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ	
	ΘΕΤΙΚΗ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ
ΚΥΡΙΑ	5	2
ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΑ	10	5
ΣΥΝΟΛΟ	15	7

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ:
ΜΟΝΑΔΕΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ - ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

Α/Α ΜΟΝΑΔ ΑΝΑΛ.	ΕΙΔ. ΚΕΙ- ΜΕΝ.	ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΡΙΤΕΣ	ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΦΘΟΡΗΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ	
			ΘΕΤΙΚΗ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ
1	Κ	123	123	
2	Δ	13	13	
3	Δ	123	1	23
4	Κ	123		123
5	Δ	123	123	
6	Κ	123	123	
7	Κ	123	2	13
8	Δ	123		123
9	Δ	123	123	
10	Κ	123	123	
11	Δ	123	123	
12	Δ	123	123	
13	Δ	123	123	
14	Κ	123	123	
15	Δ	123	123	
16	Δ	123	123	
17	Κ	123	123	
18	Δ	123	3	12
19	Δ	123		123
20	Κ	123	123	
21	Δ	123	123	
22	Δ	12		12

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ:
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ 1 ΚΑΙ 2

Α/Α ΜΟΝΑΔ ΑΝΑΛ.	ΕΙΔ. ΚΕΙ- ΜΕΝ.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 1.			ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 2.				
		1.Α	1.Β	1.Γ	2.Α	2.Β	2.Γ	2.Δ	2.Ε
1	Κ	123			123				123
2	Δ								
3	Δ			123			123		
4	Κ			123		12		123	
5	Δ			123	123				
6	Κ					123	123	123	
7	Κ	123			123				
8	Δ		123			123			
9	Δ		123			123		123	
10	Κ		123						12
11	Δ	123					123		
12	Δ		123						
13	Δ		123	123			123		
14	Κ							13	
15	Δ		123			123			
16	Δ		123						
17	Κ		13			123			
18	Δ		123			13			
19	Δ								123
20	Κ								123
21	Δ				123				
22	Δ						12		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ:
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ 3 - 4 - 5 ΚΑΙ 6

Α/Α ΜΟΝΑΔ ΑΝΑΛ.	ΕΙΔ. ΚΕΙ- ΜΕΝ.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 3.			ΚΑΤ 4.	ΚΑΤ 5.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 6.		
		3.Α	3.Β	3.Γ	4	5	6.Β	6.Α	6.Γ
1	Κ							123	123
2	Δ							13	
3	Δ				123				
4	Κ	123	123					12	
5	Δ	123							
6	Κ	12	123						
7	Κ	13	123		123				
8	Δ		123						123
9	Δ	12	123					123	
10	Κ		123					123	
11	Δ								
12	Δ						123		
13	Δ	123					123		
14	Κ			123	123	123			
15	Δ	123					123		
16	Δ	123	13			123	123	123	
17	Κ	123							123
18	Δ			13		123			
19	Δ			123	13	13		123	
20	Κ			123					123
21	Δ			123	123	123			123
22	Δ								